Cîte hărți anume și *ce planșe* ziceți că *a prezentat* fiecare dintre voi pentru expoziție? *Cînd* spui că *a sosit* trenul?

În concluzie, există în limba română îmbinări de cîte două propoziții așa de strîns și de organic legate între ele, încît nu se pot analiza decît împreună. Astfel de îmbinări, care am propus să fie numite **sinteze sintactice**, încep fie cu pronume sau adverbe relative, fie cu pronume, adjective sau adverbe interogative, fie cu pronume sau adjective nehotărîte (*oricine, oricît, -ă*). Aceste pronume, adjective sau adverbe, deși au rol sintactic în cea de-a doua propoziție a **sintezei**, totuși nu se pot introduce în această propoziție din cauza conjuncției (*că* sau *să*) cu care aceasta se leagă de verbul primei propoziții, ceea ce face ca cele două propoziții să formeze o singură unitate sintactică, indivizibilă la analiza frazei. Majoritatea acestor **sinteze** sînt subordonate, cu excepția celor interogative.

Ion G. Diaconu

CÎTEVA PĂRERI DESPRE LIMBA LITERARĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-lea *

(I)

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o dată cu înmulțirea cărților românești, scriitorii încep să manifesteze — chiar dacă numai incidental — o serie de preocupări noi, deosebit de importante pentru discuția teoretică asupra limbii, asupra limbii literare în special. Gheorghe Șincai susținea, la 1783, poate pentru întîia dată la noi, *ideea de normare a limbii comune pe baza limbii cărților*. În prefața la *Catechismul cel mare* el mărturisește sîrguința deosebită pe care a depus-o la alcătuirea cărții, în care a folosit cuvinte din regiunile unde se vorbește mai bine românește „numai ca prin *normă* . . . să se îndrepte și să se sporească și limba noastră"[1].

În aceeași epocă apar și *cele dintîi preocupări teoretice privitoare la aspectul estetic al limbii scrise*. În cunoscuta sa gramatică, Ienăchiță Văcărescu subliniază aptitudinea limbii române pentru construcțiile împodobite, figurate: „*Îndestulată iaste limba noastră de alcătuiri figurate*"[2]. Ioan Molnar pune înaintea cititorilor, în manualul de retorică, „*învățătura graiului frumos și a vorbei împodobită*"; cartea urmărește să dea „povățuiri . . . cum poate limba ca să verse din rost cuvinte, nu cuvinte, ci mărgăritare, nu glasuri, ci tranadafiri"[3]. S-a trecut, deci, de la ideea limbajului fidel cu originalul (în traduceri) sau simplu și accesibil (în compunerile originale) la *concepția limbajului împodobit, stilizat*. Într-un prospect de tipărituri românești publicat în Ardeal, la 1795, se arată că apariția cărților proiectate „în limba prea vestitului neam rumînesc" va contribui, fără îndoială, la „*împodobirea stilului limbii*"[4].

Asemenea preocupări rămîn totuși izolate în secolul al XVIII-lea; în schimb — ele se înmulțesc mult și devin complexe în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În această jumătate de secol s-au înfiripat primele concluzii mai clare asupra conceptului de limbă literară, asupra raporturilor limbii literare cu limba comună, cu graiurile regionale, asupra cultivării, îmbogățirii și unificării limbii române literare, asupra existenței și delimitării stilurilor limbii.

Dacă preocuparea marilor scriitori privind limba română literară a fost semnalată în mai multe rînduri la noi[5] — mai ales aceea care depășește jumătatea secolului trecut — în schimb, pentru prima jumătate a aceluiași secol mărturiile culese sînt în general mai sărace, deși nu mai puțin importante. Aceste

---

* Nota de față a folosit o parte din materialul adunat de colectivul care întocmește, în prezent, la Institutul de lingvistică din București, Bibliografia limbii române literare.

[1] *Catechismul cel mare*. Blaj, 1783, p. 1—2.

[2] *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orînduielelor gramaticii românești*. Rîmnic, 1787, p. 125.

[3] *Retorică adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvîntări*. Buda, 1798, p. 3 și 13.

[4] *Înștiințarea societății filosofești din Ardeal*. Sibiu, 1795 p. 1 și 3.

[5] Cf. îndeosebi studiul recent de sinteză și antologia lui Gh. Bulgăr, *Scriitorii români despre limbă și stil*. București, 1957, 271 p.

BDD-A10400 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:52:04 UTC)

mărturii stau risipite pretutindeni, la scriitorii mari ca și la cei minori, în opere originale sau în traduceri, adesea confuze și contradictorii — dar uneori cu totul remarcabile prin justețea lor. Notele de față își propun să înfățișeze mai amănunțit frămîntările scriitorilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea în jurul problemei limbii române literare; această perioadă marchează calea de tranziție spre maturitatea limbii române literare.

I. Heliade-Rădulescu și I. Genilie încearcă să definească, pentru întîia dată, *noțiunea de limbă literară*. Pentru Heliade limba literară se confundă cu limba scrisă și este „*un dialect deosebit al literaților, adică o alegere și culegere de tot ce este mai frumos și mai clasic în deosebitele dialecte ale unei națiî*"[1]. Genilie este și mai aproape de adevăr; la 1846 el definea astfel limba literară: „*limba românească cea pură . . . corectă las criptură, pronunție sau rost, vorbe, structura lor, și la locuții sau frase*"[2]. De reținut, în aceste încercări de definiție, elementele esențiale ale noțiunii în discuție: *selecția* și *corectitudinea*.

În cărți cu conținut foarte divers, în periodice, în prefețe la traduceri, la tot pasul ne întîmpină *mărturii asupra stării limbii române literare din această perioadă*. Deși mărturiile sînt uneori contradictorii, rămîne impresia generală de sărăcie a limbii române: inaptitudinea ei de a exprima idei abstracte și nuanțe subtile provine, pentru acești scriitori, din rămînerea în urmă a culturii românești față de treptele la care ajunseseră țările marilor culturi. Într-un articol din *Albina românească* citim aceste afirmații semnificative: „Nime va pretenda că limba românească, așa precum au aflat-o anul 1830, este în stare a tălcui cu precizie *ideile deosebitelor ramuri de științe și de măiestrii* . . . drept aceea de datorie și de nevoie este a ni înavuți limba prin toate mijloacile".[3] L. Repey caracterizează limba celor dintîi producții teatrale românești drept „*o limbă abia ieșită din fașele sale*".[4]. La 1833 Georgie Vida arăta „*lipsa măiestriei de vorbă scrisă metodiceste*" a limbi române[5], iar I. Genilie, doi ani mai tîrziu, scria: „acesta este *întîiul pas din zilele noastre, în cultura limbei* și a învățăturilor la noi, a căror înaintare, fără îndoială, este datoare atîtor bărbați traducători, compuitori și protectori"[6]. Cunoscutul scriitor de opere științifice Ștefan Vasile Piscupescu mărturisea cu amărăciune, la 1843, greutatea de a scrie asemenea lucrări în limba românească a epocii: „cu mare greutate și nevoie s-a scris și se scrie asemenea cărți, într-o *limbă săracă de cuvinte, nealese, nestatornicite pe un înțeles și nerostite de științe*"[7]. În sfîrșit — George Săulescu se scuză, în prefața unui volum de versuri originale, pentru eventualele scăderi de limbă ale lucrării sale, scăderi care se explică prin „*bilitatea* = [debilitatea] *cuvîntului . . . acum la începerea înformării* [= formării]" limbii române literare[8].

Ici-colo încep să apară însă și unele păreri mai optimiste despre limba română literară, mai ales despre posibilitățile ei de viitor. „Limba romanească — scria la 1822 Diaconovici Loga — . . . a păstrat . . . părticelele acealea ce pot îmbogăți limba ca *să o facem harnică de a putea cu ea orice învățături și științe înalte* . . . a le cuprinde"[9]. Zece ani mai tîrziu, într-un articol de sinteză publicat în *Curierul românesc*, Heliade arăta că limba românească „a început iară a se hrăni, a prinde putere, a se împrumuta . . . și a veni în starea în care se află astăzi, cînd *nu mai așteaptă decît îndemînatici și învățați meșteri să o îmbogățească*"[10]. În 1839, un traducător al lui Chateaubriand trece în revistă starea trecută și prezentă a limbii românești și privește cu încredere virtuțile ei latente. În trecut: o limbă săracă și lipsită de „expresii suficiente pentru multe idei";

[1] „*Foae pentru minte, inima shi literatura*", II (1839), p. 64.
[2] *Universu*, 1846, decembrie 15, p. 202.
[3] *Albina românească*, XI (1840), nr. 2, ianuarie 17, p. 8.
[4] *Gazeta Teatrului Național*, I (1836), nr. 6, p. 50.
[5] *Gramatică practică romano-franțozească*. Buda, 1833, prefață.
[6] *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă*. București, 1835, p. IV—V.
[7] *Oglinda înțelepciuni cunoștința sinesului coprinzătoare de antropologie și cosmologie...* București, 1843, p. XI.
[8] *Fabule în versuri seau poezii alegorice*. Iași, 1835, precuvîntare.
[9] *Gramatica romanească pentru îndreptarea tinerilor*. Buda, 1822, p. 134.
[10] *Curierul românesc*, 1832, nr. 29, mai 8, p. 116.

BDD-A10400 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:52:04 UTC)

în prezent: scriitorii „*au lucrat limba, au îmbogățit-o*"; în viitor: „*limba românească lucrîndu-se se poate face una din cele mai dulci și cele mai mlădioase limbi ale Europii*"[1].

Se atinge, în afirmația de mai sus, și *problema aportului scriitorilor la dezvoltarea limbii române literare*. Preocuparea aceasta nu este incidentală, izolată; ea se regăsește mereu în textele din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Se recunoaște de acum rolul considerabil al scriitorului în formarea, dezvoltarea, îmbogățirea și cultivarea limbii române. Nicăeri poate, în această epocă, nu s-a subliniat mai clar rolul creator al scriitorului ca în următoarele cuvinte ale lui Heliade: „*Literații își fac singuri termenii etnd dobîndesc ideile, și lumea se ia după aceia cari au dat limbii niște termeni și niște forme potrivite pe firea ei*[2]". Limba periodicelor, care rezultă din efortul colectiv al scriitorilor epocii, este considerată adesea ca model de limbă corectă, ca îndrumător de prestigiu. „Cu plăcere videm — se scrie în *Albina românească* — că *publicarea foilor periodice în limba patriei, are asupra culturei limbei o înriurire folositoare*"[3]. Aceeași revistă afirmă că „chemarea" ziarelor „este mai cu samă *a prelucra limba*"[4].

Una dintre cele mai arzătoare probleme ale epocii este aceea a *unificării limbii române literare*. Cîțiva moldoveni, în frunte cu P. G. Seulescu, acuză pe munteni de a fi încercat să impună tuturor provinciilor graiul lor, de „a-și face provințialismul idiomă comună și oarecum cu putere dictatorică fără învoirea nației"[5]; extinderea graiului muntenesc în limba scriitorilor din celelalte provincii reprezintă, pentru acesta, un adevărat pericol: „filologii Țerei Românești . . . cer ca toți românii să urmeze provințialismului lor, atîtînd cu aseminea renovații solice o polemică între literații romîni . . . Din astfel de neînțălegeri se iviră mai multe forme gramaticești, mai multe secte literarie și desbinări cășunătoare . . . nației românești, carea, precumu-i este începutul unul, de aseminea *are trebuință de o singură limbă*"[6].

O replică oportună la aceste declarații alarmante vine tocmai din partea unui moldovean, a lui Costache Negruzzi, care afirmă că el însuși urmează „regulelor literaților munteani": „Cuvîntul pentru ce am urmat regulelor literaților munteani, este că ele mii s-au părut *potrivite pe timpul* [*sic*!=tipul] *limbei, mai înțălese și mai românești*"[7].

Există însă — în această perioadă — și ideea că *limba literară trebuie fundamentată pe stilul cărților bisericești*. Același Seulescu scria, cu alt prilej, că scriitorii pot ajunge la unire „în privirea [= privința] formelor" numai „avînd de model stilul cărților bisericești".[8] Recomandarea lui Seulescu nu e urmată nici de autorul ei; Negruzzi observa, cu ironie, că stilul articolelor lui Seulescu „e departe de stilul bisericesc cît cerul de pămînt"[9]. Ideea apropierii limbii literare de aceea a cărților bisericești apare des în epocă și provine din constatarea că stilul operelor religioase era, dintre stilurile existente, cel mai unitar, literatura bisericească avînd cea mai veche tradiție în cultura românească.

Asupra altor probleme ale limbii literare — așa cum apar ele în prima jumătate a secolului al XIX-lea — vom reveni într-o notă viitoare.

Mircea Seche

---

[1] Heruvim Nestor, *Atala-René* de F. A. de Chateaubriand. București, 1839, p. I—III.

[2] *Paralelismu între limba romana și italiana*. București, 1840—1841, vol. I, p. 53—54.

[3] *Albina românească*, XV (1843), nr. 56, iulie 18, p. 221.

[4] Idem, XIX (1847), nr. 3, ianuarie 9, p. 10.

[5] Idem, X (1839), nr. 64, august 13, p. 263—266.

[6] Idem, X (1839), nr. 51, iunie 29, p. 209—212.

[7] Idem, X (1839), nr. 59, iulie 27, p. 244; cf. aceeași idee la I. Genilie, în supliment la *Cantor de avis și comers*, 1838, mai 13.

[8] *Albina românească*, X (1839), nr. 55, supliment, iulie 13, p. 230.

[9] Idem, (1839), nr. 59, iulie 27, p. 245.

BDD-A10400 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:52:04 UTC)